

Brabant Bijenland, bijlage bij initiatiefvoorstel.

§ 1. Inleiding

Economie

Wereldwijd is 76 % van alle planten en 35 % van alle voedselgewassen afhankelijk van bestuiving door insecten. Echter: juist gewassen met een hoge prijs per ton, zoals groenten, fruit en zaden, zijn extra gevoelig voor het wegvallen van insectenbestuiving.

Nederland heeft in West-Europa een sterke positie in de productie en handel van groente en fruit. Dit geldt met name voor de productie van en handel in vruchtgroenten. De waarde van de wereldwijde Nederlandse groente- en fruitexport bedroeg in 2012 13 miljard euro in totaal, waarvan een waarde van 11 miljard euro naar EU-landen werd geëxporteerd.¹ Groente en fruit werden geteeld bij ca. 11000 bedrijven. De productie vond plaats op 9962 ha onder glas en 86.421 ha in de volle grond.

De tuinbouw in Brabant is groeiend in areaal en in economische omvang: besloeg de tuinbouwsector als geheel in 2000 nog 17.042 ha, met een economische waarde van ruim 900 miljoen euro, in 2012 is het areaal gegroeid naar 22.484 ha en vertegenwoordigde de sector een waarde van bijna 1,2 miljard euro. Recordhouder is de groenteteelt in kassen; de waarde van de oogst die afhankelijk is van bestuiving door bijen bedraagt gemiddeld € 200.000 per ha. Noord-Brabant is qua oppervlak de belangrijkste tuinbouwprovincie van Nederland en qua aantal bedrijven en qua economische omvang de één na belangrijkste.²

Noord-Brabant is een belangrijke provincie voor de teelten die afhankelijk zijn van bijen:

	Standaardopbrengst (SO)per jaar	Belang in NL
glasgroenten	€ 411,6 miljoen	tweede provincie na ZH
vollegrondsgroente	€ 178,1 miljoen	belangrijkste provincie
Fruitteelt	€ 45 miljoen	vierde provincie

Ecologie

Ook natuurgebieden en openbaar groen zijn afhankelijk van bestuiving door honingbijen en andere insecten. De economische waarde hiervan is moeilijk te kwantificeren. In elk geval is de biodiversiteit in deze gebieden, en dus de

¹ CBS, 2013, Artikel, Aandeel landbouw in export stabiel, 19 maart 2013

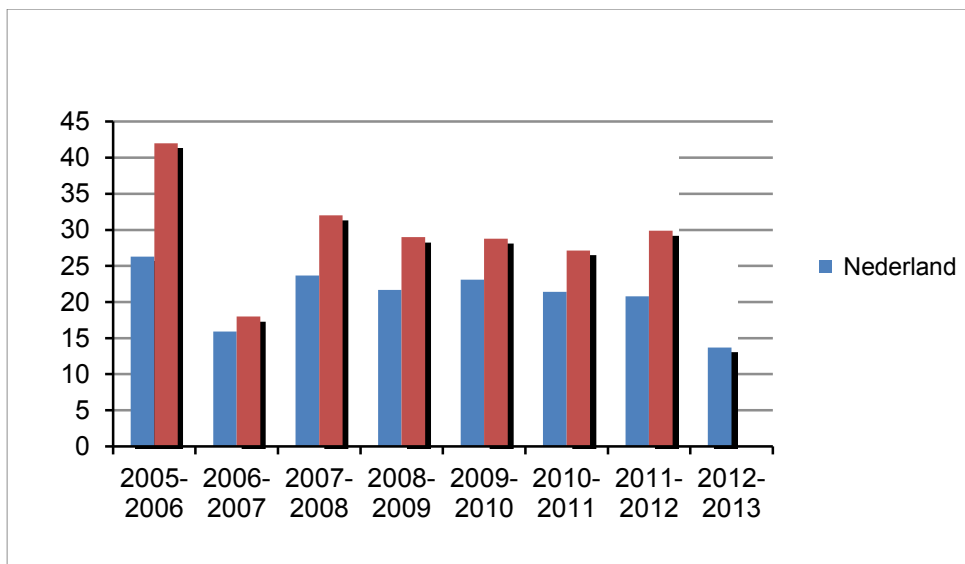
² CBS, 2013

ecologische waarde, sterk afhankelijk van bestuivende insecten. Minder bestuivende planten zorgt voor een verlaagde bijenbestand wat weer zorgt voor een verlaagd plantenbestand. Op termijn versterkt dit proces en kan het zelfs onder bepaalde voorwaarden onomkeerbaar worden. Daarom is het van groot belang dat dit proces zo snel mogelijk wordt omgekeerd. Gebieden met een diversiteit aan bloeiende gewassen verhogen de aantrekkelijkheid van een gebied voor wonen, werken en recreëren en dragen zo ook bij aan de Brabantse economie.

Brabant Bijenland

Noord-Brabant heeft van oudsher veel bijenhouders en is een van de belangrijkste provincies voor de honingbijenteelt en daarmee voor honing. Bijen werden gehouden voor de honing, maar met de voordelen voor de bestuiving werd vanaf 1900 rekening gehouden, in de Zuid-Limburgse fruitteelt bijvoorbeeld werd hiervoor al vroeg betaald.^{3,4}

Ook nu zijn er nog relatief veel bijenhouders in Brabant. Er zijn naar schatting 7000 imkers in Nederland. Op basis van het aantal Brabantse respondenten aan de jaarlijkse landelijke bijenmonitoring wonen er naar schatting zo'n 1000 (14 %) imkers in Noord-Brabant. De productie van honing is zeer arbeidsintensief. Ook voor grote imkers is dit in Nederland nooit de belangrijkste bron van inkomsten.⁵ In totaal zet ruim 30 % van de Brabantse imkers de bijenvolken in voor betaalde bestuiving, tegen ongeveer 20 % in Nederland.⁶

³ Blacquièrè, Visie bijenhouderij en insectenbestuiving, 2009

⁴ 'Bijen op de boerderij', Landleven 14e jaargang nummer 6, september 2009

⁵ Dhr. A. Rietveld, NBV, mondelinge communicatie juni 2013

⁶ Cijfers NBC, 2013

Bijensterfte in Brabant hoger dan gemiddeld

Hoewel de percentages per jaar fluctueren, ligt de bijensterfte in Noord-Brabant consequent hoger dan in de rest van Nederland. Gemiddeld over de jaren scheelt dit ongeveer 8%, zoals te zien is in onderstaande grafiek. Historisch is de wintersterfte zo'n 10%.⁷

Verklaring bijensterfte

Oorzaken

Het Nederlandse platteland is een weinig aantrekkelijke leefomgeving voor de bij geworden. Bijensterfte is een complex probleem, maar in essentie zijn er drie belangrijke oorzaken te onderscheiden:

1. de achteruitgang van de leefomgeving (met name het gebrek aan drachtplanten)
2. het gebruik van insectenbestrijdingsmiddelen (zoals neonicotinoïden)
3. aanwezigheid van bijenparasieten zoals de varroamijt

1. Onvoldoende voedsel in de leefomgeving

Niet in alle gebieden is het aanwezige voedsel even geschikt voor bijen en niet overal is er genoeg. Bijen hebben nectar nodig als brandstof en stuifmeel met een goede eiwitsamenstelling als bouwstof. Bijen hebben ook variatie nodig in hun voedsel: planten bloeien maar een bepaalde periode, bijen hebben het hele voorjaar en de hele zomer voedsel nodig. De benodigde variatie in voedsel voor de bij is in Brabant niet beschikbaar.

2. Insectenbestrijdingsmiddelen

Het gebruik van insectenbestrijdingsmiddelen van de groep neonicotinoïden kreeg de afgelopen jaren steeds meer aandacht. Bestrijdingsmiddelen uit de groep neonicotinoïden zijn in elk geval schadelijk voor bijen en worden ook in Brabant veel gebruikt in onder andere de akkerbouw, de boomteelt, de fruitteelt, de kassenteelt en de sierbloemteelt. De boomteelt is in Noord-Brabant belangrijker dan in andere provincies. Na invoering van het Europees moratorium van twee jaar op het gebruik van neonicotinoïden in bepaalde toepassingen op 1 december 2013 wordt in Nederland zo'n 15 % minder van deze middelen gebruikt. Er zijn echter andere neonicotinoïden die nog wel gebruikt mogen worden, en er zijn gewassen waar het nog wel op gebruikt mag worden. Door de toepassingen op die gewassen komt het gif nog steeds in het oppervlaktewater terecht en richt het dezelfde schade aan onder allerlei insecten.

3. Gezondheid bijen

Niet overal worden parasieten bij bijen (bijvoorbeeld Varroa en Nosema) even doeltreffend voorkomen of bestreden. Waar dat wel gebeurt is er minder bijensterfte. Er is ook in Brabant grote variatie in de gewoontes van imkers.

⁷Nederlands Centrum voor Bijenonderzoek, monitoring wintersterfte 2005-2006 tot en met 2012-2013

Sommige imkers doen veel aan parasietenbestrijding, sommige niet. Ook speelt de genetische samenstelling van de populatie een rol.

Bovenstaande factoren zijn belangrijk voor een gezonde, sterke bijenpopulatie. Milieufactoren zijn ook zeer belangrijk. Verzwakte bijenvolken zijn veel vatbaarder voor milieufactoren dan sterke volken.⁸

Veel onverklaarbare bijensterfte in Brabant

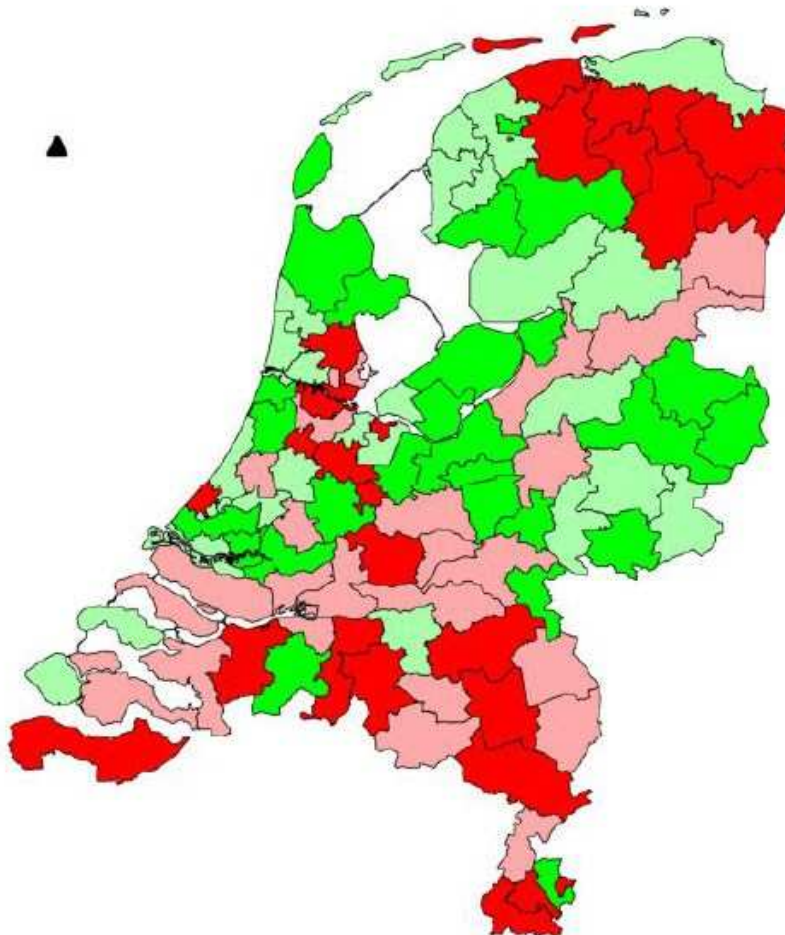
De onverklaarbare bijensterfte is in Brabant al jaren hoger dan in andere delen van Nederland. Ook als gecorrigeerd wordt voor de bekende factoren die bijdragen aan bijensterfte, zoals ziekten en het gebrek aan voedsel, is de bijensterfte in Brabant al jaren hoger dan het Nederlands gemiddelde.⁹ Voor het jaar 2012 was dit weer het geval, zoals in onderstaand kaartje van het Nederlands Centrum voor Bijenonderzoek te zien is.

⁸ CLM rapport 825, 2013

⁹ Mw. R. van der Zee, NCB mondelinge communicatie augustus 2013

Monitor 2012; variatie in onverklaarde bijensterfte tussen postcodegebieden
gecorrigeerd voor factoren dracht, varroabestrijding, raatvernieuwing, bladchoning en herkomstkoninginnen

- onverklaarde bijensterfte lager dan gemiddeld
- onverklaarde bijensterfte weinig verschillend van gemiddelde
- onverklaarde bijensterfte hoger dan gemiddeld
- onverklaarde bijensterfte sterk hoger dan gemiddeld

© Nederlands Centrum Bijenonderzoek (gebruik vrij met bronvermelding)

Oplossing

Als oplossing wordt een structureel, samenhangend beleid voorgesteld ter verbetering van de leefomgeving van de bij en andere bestuivende insecten.

De Partij voor de Dieren stelt voor om het beleid nader in te vullen met de volgende maatregelen:

- Project 1 (Beleids)medewerkers en uitvoerders in Brabantse gemeenten en de provincie worden opgeleid over biodiversiteit en voedselvoorziening voor bijen en bestuivende insecten en beheer van leefgebied en inzet van middelen daarin.
- Project 2 De imkeropleiding wordt opnieuw ingezet om het aantal jonge imkers in Brabant te vergroten.
- Project 3 Pilot groene gemeenten, gebruik van bijvriendelijke veevoedergewassen, groenbemesters en (akker)randen.
- Project 4 Vooruitlopen op de GLB (Gemeenschappelijk Landbouwbeleid)-regeling door te sturen op de wijze waarop EFA (Ecological Focus Areas) in deze nieuwe regeling worden ingezet, met daarin de focus op bijen en biodiversiteit.
- Project 5 Het realiseren van zogenoemde bijenlinten langs fietspaden en waterwegen in samenwerking met gemeenten en waterschappen.
- Project 6 Impuls voor lokale initiatieven zoals Food4Bees en Heemtuin Rucphen.

Project 1

(Beleids)medewerkers en uitvoerders in Brabantse gemeenten en de provincie worden opgeleid over biodiversiteit en voedselvoorziening voor bijen en bestuivende insecten en beheer van leefgebied en inzet van middelen daarin.

Aanleiding

De aandacht die beleidsambtenaren en gemeentelijke groenbeheerders besteden aan foerageermogelijkheden voor bijen loopt sterk uiteen. Dit blijkt uit een rapport van Alterra (2009), een symposium 'Kleur bekennen in bermen' (19-09-2013) georganiseerd door NBV De Baronie, een telefonische survey onder Brabantse gemeenteambtenaren (oktober 2013) en gesprekken gevoerd met mensen in het veld in de periode augustus-november 2013.

De uitgaven voor groenbeheer wisselen sterk per gemeente. Bij een geschat gemiddeld bedrag van 1 miljoen euro per gemeente per jaar, betekent dit dat er jaarlijks in de provincie Brabant 68 miljoen euro aan gemeentelijk groenbeheer wordt besteed.

Al met al is dit een bedrag dat een goede opleiding en bijscholing van de verantwoordelijke ambtenaren alleszins rechtvaardigt.

Doel

Kennis en middelen binnen gemeenten en provincie wat betreft biodiversiteit en voedselvoorziening voor bijen worden optimaal benut waardoor de leefomgeving van de bij wordt verbeterd.

Besparen en winnen

Gemeenten kunnen besparen én winnen met een goede opleiding van beleidsambtenaren. Besparen omdat de gemeente door de opleiding van haar ambtenaren beter weet wat te doen, daarmee beleidsplannen en begrotingen kan omvormen (te koppelen als resultaat aan de cursus), communicatieplannen inbouwen bij ecologisch beheer (idem, belangrijk voor burgers), en winnen omdat goed ecologisch beheer ook winst oplevert (efficiënter beheer, meer bestuiving voor agrariërs en openbaar groen, meer recreatieve aantrekkelijkheid dus meer opbrengst in de recreatiesector).

Kosten

Projectsubsidie bijscholing voedselvoorziening voor bestuivende insecten: € 300.000

Project 2

De imkeropleiding wordt opnieuw ingezet om het aantal jonge imkers in Brabant te vergroten.

Aanleiding

De imkeropleiding zoals die in 2010 en 2011 is uitgevoerd met provinciale subsidie door Streekhuis Kempenland was een groot succes. Het merendeel van de opgeleide imkers zijn nog steeds actieve bijenhouders en het aandeel jongeren is relatief groot. Meedoen aan de imkeropleiding was verbonden aan de verplichting te zorgen voor een bepaald areaal aan drachtplanten (voedsel voor de bij). Zowel particuliere niet-imkers als overheden, bijvoorbeeld de gemeente Oirschot, werkten hier actief aan mee. Het project heeft de nodige media-aandacht opgeleverd. In diverse regio's wordt een cursus gegeven om nieuwe imkers op te leiden.

Doel

Het aantal Brabantse imkers wordt vergroot en met hun kennis en kunde wat betreft het houden van bijen, groeit de bijenpopulatie in Brabant.

Kosten

Projectsubsidie imkeropleiding om het aantal jonge imkers in Brabant te vergroten: € 100.000

Project 3 Pilot groene gemeenten, gebruik van bijvriendelijke veevoedergewassen, groenbemesters en (akker)randen.

Aanleiding

Het voedselaanbod in agrarisch gebied is vaak gering en weinig divers en investeringen die gedaan worden in het behoud van biodiversiteit worden regelmatig teniet gedaan door het gebruik van bestrijdingsmiddelen en niet geschikte beheersmaatregelen.

Het grote maïsareaal in Brabant bijvoorbeeld, is niet alleen zeer eenzijdig als teelt, het is ook een zeer slechte drachtplant voor bijen. Innovaties in de teelt van gewassen (zoals teelt van luzerne als veevoer of lupine als alternatief voor soja) dragen niet alleen bij aan een beter milieu en een grotere biodiversiteit, zij zorgen ook voor een bij-vriendelijker omgeving. Bij het zaaien van tussengewassen en/of groenbemesters kunnen goede resultaten worden geboekt wanneer er meer gebruik wordt gemaakt van teelten die ook aantrekkelijk zijn voor bijen.

Keurmerk voor bij-vriendelijk beheer door agrariërs.

In het pilotproject 'verbetering leefomgeving bijen in agrarisch gebied' gaan lokale agrariërs samenwerken met gemeenten, imkers, natuurorganisaties en landgoedeigenaren in de ontwikkeling van bovengenoemde innovaties. In pilots, begeleid door kennisinstituten, wordt samengewerkt om de investeringen die gedaan worden in biodiversiteit te behouden en te versterken, daarbij de financiële aspecten van het landgebruik goed in het vizier houdend. Alternatieve gewassen, tussengewassen en groenbemesters worden niet meer als kostenpost maar als extra opbrengt gezien. Agrariërs die zo aan bij-vriendelijk beheer doen krijgen een 'keurmerk' en bij in de opstartfase een extra vergoeding.

Doel

Het voedselaanbod voor bijen in agrarisch gebied wordt uitgebreid, dit bestendigd de biodiversiteit en zorgt voor een grotere bijenpopulatie

Kosten

Projectsubsidie Pilot groene gemeenten, gebruik van bijvriendelijke veevoedergewassen, groenbemesters en (akker)randen: €1 miljoen.

Project 4 Vooruitlopen op de GLB (Gemeenschappelijk Landbouwbeleid)-regeling door te sturen op de wijze waarop EFA (Ecological Focus Areas) in deze nieuwe regeling worden ingezet, met daarin de focus op bijen en biodiversiteit.

Aanleiding

In het nieuwe GLB (Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2014-2020) zijn agrariërs vanaf 1 januari 2015 verplicht op 5 % van hun areaal vergroeningsmaatregelen toe te passen in zogenoemde Ecologische Aandachtsgebieden (EFA's). Het is nog niet geheel duidelijk welk pakket aan vergroeningsmaatregelen er zal komen, maar akkerrandenbeheer om meer biodiversiteit te creëren lijkt een mogelijkheid waarvan gebruik wordt gemaakt.¹⁰ Vooruitlopend op de definitieve besluitvorming rondom deze EFA's kunnen agrariërs bijgeschoold worden op de invulling van de EFA's, met daarin de focus op bijen en biodiversiteit.

Doel

De provincie Noord-Brabant geeft op decentraal nivo invulling aan de vergroeningsmaatregelen binnen het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en bestendigd hiermee de biodiversiteit en de bijenpopulatie.

Kansen voor bij en biodiversiteit

Vergroeningsmaatregelen gericht op bijen en biodiversiteit (bloeiende akkerranden, bloeiende heesters en bomen) bieden een leefomgeving voor bestuivende insecten en maken gebieden aantrekkelijker, waardoor het draagvlak voor het agrarisch bedrijf vergroot wordt bij omwonenden en gebieden aantrekkelijker zijn voor recreatie.

Kansen voor de agrariër

Uit gesprekken met agrariërs die zich bezig houden met inpassing van groen en biodiversiteit op het bedrijf blijkt dat zij niet altijd weten wat goede bomen en drachtplanten zijn voor bijen en andere bestuivende insecten en wat voor akkerrandenbeheer wel en niet zinvol is. Goede kennis hierover kan de agrariër zowel tijd als geld besparen, daarnaast wordt het agrarisch gebied aantrekkelijker als foerageergebied voor bijen en andere bestuivende insecten. Wij stellen daarom voor richtlijnen te ontwikkelen voor inrichting van de EFA's, met speciale focus op bijen, andere bestuivende insecten en biodiversiteit. Daarmee ontstaat een win-winsituatie voor boeren en bijen.

Kosten

Projectsubsidie Vooruitlopen op de GLB (Gemeenschappelijk Landbouwbeleid)-regeling door te sturen op de wijze waarop EFA (Ecological Focus Areas) worden ingezet, met daarin de focus op bijen en biodiversiteit: € 300.000.

¹⁰ <http://www.nav.nl/2014/06/nederlandse-akkerbouw-draait-op-voor-de-vergroening/>

Project 5 Het realiseren van zogenoemde bijenlinten langs fietspaden en waterwegen in samenwerking met gemeenten en waterschappen.

Aanleiding

Er is in Nederland 35.000 km aan fietspaden. In de provincie Noord-Brabant ligt met ruim 5.000 km de meeste kilometers aan fietspad van heel Nederland. De 67 Brabantse gemeenten en de provincie Brabant zetten zich in voor de realisatie van een netwerk van bijvriendelijke stroken langs de fietspaden zodat die gaan fungeren als groene snelweg voor de bijen. De kosten van een kilometer ecologisch ingezaaide en beheerde bijvriendelijke berm zijn in te zien in de documentatie over provinciaal ecologisch bermenbeheer. Er zijn ook opbrengsten van de verkoop van gemaaid ecologisch gras. In Bergen op Zoom is een project gaande met een bijvriendelijke berm langs de nieuw aangelegde weg. Deze bermen worden ingezaaid met de juiste mix aan bloemen en planten en er worden ook geschikte bomen zoals wilgen geplaatst (zodat er verschillende bloeiperiodes zijn). Verder wordt er gefaseerd gemaaid (rekening houdend met de bloeiperiodes) en worden de stroken ecologisch beheerd (zonder het spuiten met gif).

Doel

Door de aanleg van bijenlinten langs fietspaden, ontstaat er een ecologische zone die zorgt voor voedselaanbod en verbindingen tussen natuurgebieden die noodzakelijk zijn voor bijen en andere bestuivende insecten.

Belangrijke verbinding tussen natuurgebieden

De totstandkoming van EVZ's (Ecologische Verbindingszones) blijkt niet naar verwachting. Versnippering van EVZ's is niet wenselijk en wij zien dan ook graag dat een gedeelte van het bedrag dat overblijft uit de Subsidieregeling knelpunten landelijk gebied wordt herbestemd in de richting van de EVZ's. Fietspaden zijn echter ook belangrijke verbindingen tussen natuurgebieden. De aanleg van 'bijenlinten' langs fietspaden (die over het algemeen in handen zijn van gemeenten) kunnen in elk geval voor bestuivende insecten, maar deels ook voor flora en kleine fauna toch voor verbindingen zorgen tussen natuurgebieden. Fietspaden worden hierdoor ook aantrekkelijker als recreatieve route. Gemeenten kunnen hierin ondersteund worden door facilitering van aanplant van bijvriendelijke heesters en bomen en door de ondersteuning bij het opstellen van ecologische bermbeheersplannen. Hierdoor wordt het mogelijk toch een vorm van EVZ's te realiseren, gekoppeld aan het verbeteren van de leefomgeving voor bestuivende insecten.

Kosten

Projectsubsidie

Het realiseren van zogenoemde bijenlinten langs fietspaden en waterwegen in samenwerking met gemeenten en waterschappen: €1,5 miljoen.

Project 6

Impuls voor lokale initiatieven zoals Food4Bees en Heemtuin Rucphen.

Aanleiding

Ondersteuning van lokale initiatieven voor de bijen zijn vaak initiatieven die gebruik maken van veel vrijwillige inzet. Het is belangrijk om deze inzet te vergroten en versterken. In de media is de afgelopen tijd veel aandacht besteed aan de mogelijke oorzaken van bijensterfte. Het is een onderwerp dat veel wetenschappers maar ook burgers en politici bezig houdt en verontrust, zie bijvoorbeeld:

- Hoge bijensterfte is geen mysterie maar ook nog niet opgelost. Ellen Nieuwenhuijze in Trouw, 7 augustus 2013
- Als de bijen niet meer zoemen. Annemarie Sterk in NRC reader, 6 augustus 2013
- Bijendagen trekken ruim 20.000 bezoekers. Telegraaf, 14 juli 2013
- Bijensterfte in Zuid-Holland het hoogst. Volkskrant, 18 juli 2013
- Uitzending pesticiden en bijensterfte. Tros Radar, 22 april 2013
- De moord op de honingbij II, Zembla 24 januari 2013

De bezorgdheid onder burgers over de bijensterfte heeft lokale initiatieven in het leven geroepen om de voedselvoorziening en leefomgeving van bijen en andere bestuivende insecten te verbeteren. Deze burgerinitiatieven zijn erin geslaagd in zeer korte tijd gemeenten, provincie en burgers te mobiliseren bij het aanleggen van bijvriendelijke beplanting en schuilplaatsen voor bijen. Voorbeelden hiervan zijn Food4Bees in Oirschot en Boxtel en Bijenlint in Zutphen. Inmiddels werkt Food4Bees aan uitbreiding naar andere Brabantse gemeenten. Ook andere lokale groepen, zoals Heemtuin Rucphen werken aan verbetering van de leefomgeving van bijen. Nagenoeg al deze initiatieven zijn het werk van vrijwilligers; dit brengt vanzelfsprekend een beperking in de werkzaamheden met zich mee. Beperkende factoren hierbij zijn tijd en financiële ruimte om innovaties op gang te brengen. Om dit te ondervangen is een financiële impuls vanuit de provincie nodig.

Doel

De levensomstandigheden voor bijen in Brabant worden verbeterd door een financiële impuls te geven aan constructieve initiatieven van burgers op het gebied van bestendiging van de bijenpopulatie.

Kosten

Projectsubsidie Impuls voor lokale initiatieven: €300.000.